

NOVÝ POHĽAD EDMUNDA HUSSERLA NA *IDEEN I*

JAROSLAVA KUNSCHOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

KUNSCHOVÁ J., Edmund Husserl's New View of *Ideen I*
FILOZOFIA 56, 2006, No 1, p. 16

The objective of the article is a comparison of three texts by Edmund Husserl: *Ideen I*, its revision in *Hua XXXIV* and *Epilogue of Ideen III*. There are internal (thematic) and external (resulting from author's motivation) connections between these three texts which – also as a justification of this comparison – will be examined in this article. The comparison should give answers to several questions: Why did Husserl decide to do this revision? What changes did he make? Should we regard these changes as important interventions into certain phenomenological topics? What are the results of this comparison for the phenomenological method? By means of these texts several chosen phenomenological themes – such as the problematic of consciousness, intentionality, natural and phenomenological attitudes, method etc. – can be presented, as well as a new view of them 16 or 17 years later. The last text introduces also Husserl's résumé of the idea of philosophy.

„...fenomenologická redukcia je vôbec to najťažšie
z filozofie, prenikať do nej a cvičiť ju s pochopením.“

Edmund Husserl v liste Romanovi Ingardenovi z 13. novembra 1931.

I. Úvod. *Idey k čistej fenomenológii a fenomenologickej filozofii I* (ďalej *Ideen I*) patria k dielam, v ktorých sa Edmund Husserl podrobne zaoberá fenomenologickou metódou. Epoché a redukcia tvoria základ fenomenológie a *Ideen I* sú významným príspevkom práve k tejto problematike. Aj vďaka tejto dvojnásobnej dôležitosti sa Edmund Husserl k obom motívom – k metóde aj k *Ideen I* – viackrát vrátil. Epoché a redukcii sa venuje vo väčšine svojich diel a po sedemnástich rokoch sa zaoberá aj prepracovaním druhej kapitoly druhého oddielu *Ideen I* o vedomí a prirodzenej skutočnosti. Tento nový text je súčasťou vydania spisov z pozostalosti z tzv. Gibsonovho zväzku (ďalej *Hua XXXIV*). Predmetom článku sa preto stali dve kapitoly: jedna z *Ideen I* a druhá z *Hua XXXIV*, to, čím sa v nich Edmund Husserl zaoberá, a keďže ide o priame Husserlovo prepracovanie jedného textu, budeme môcť porovnať oba texty, pozorovať súvislosti a posuny v problematike.¹

Pri sledovaní oboch textov sa však ponúka širší kontext v prípade prekladu *Ideen I* do anglického jazyka v spolupráci s prekladateľom Williamom Ralphom Boyceom Gibsonom. V tom období sa totiž Husserl rozhodol nepredložiť text tretieho vydania (z roku 1928), ale zamýšľal napísať prílohu alebo doplnenie tých častí textu,

¹ Toto mapovanie bude zohľadňovať časovú líniu: 1. *Ideen I* (1913); 2. *Hua XXXIV* (september 1929).

s ktorými nebol spokojný. Aj keď k tomuto kroku nakoniec nedošlo, text, na ktorom Husserl pracoval, vyšiel v tridsiatych rokoch ako *Dodatok k mojím Ideám* v rôznych vydaniach – stal sa predslovom k anglickému prekladu a doslovom k *Ideen III* (ďalej *Doslov*). V článku si preto položíme aj otázku, či a do akej miery – keďže ide o text sice časovo blízky *Hua XXXIV*, ale iného charakteru – ho možno brať do úvahy pri porovnaní oboch kapitol. Význam *Doslovu* navyše podčiarkuje to, že ide o Husserlov dôležitý a zriedkavý ([2], 1) príspevok k reakciám na vydanie *Ideen I* a že v našom kontexte zatiaľ nebol recipovaný.

Návrat k spracovanej téme a rozširovanie problematiky nepatrí k výnimočným skutočnostiam. Husserl takýto štýl práce bežne využíval. Kým odkazy uvádzané napríklad v *Nachlass* v *Kritických poznámkach k textu* sú neprehľadné a často nedovoľujú sledovať jednu líniu alebo súvislosti, tri vybrané texty patria k uceleným (nie však príliš rozsiahlym) odkazom, ktoré takéto sledovanie umožňujú a dovoľujú položiť niekoľko otázok: Prečo sa Husserl rozhodol tému prepracovať a aké zmeny urobil?; Možno považovať zistené zmeny za podstatný zásah do jednotlivých fenomenologických tém?; Aké postavenie v nich má epoché a redukcia?; Čo vyplýva z tohto prepracovania pre fenomenologickú metódu vôbec?

II. „Vedomie a prirodzená skutočnosť“ v *Ideen I*. Druhá kapitola sa začína otázkou: „Zmysel fenomenologickej *ἐποχή* sme sa chápať naučili, nie však už jej možný výkon. Predovšetkým nie je jasné, do akej miery je vymedzením celkovej oblasti *ἐποχή*, ktoré sme urobili v predošlom výklade, dané skutočne obmedzenie jej univerzality. Čo ešte môže zostať, ak je vyradený celý svet vrátane nás samých s celým *cogitare*?“ ([5], 57)²

Ideen I sa skladajú zo štyroch oddielov a kapitola, ku ktorej sa Husserl neskôr vrátil, je súčasťou druhého oddielu venovaného *Základnej fenomenologickej úvahe* (§§ 33 – 46). Najskôr je vhodné stručne pripomenúť, čo je obsahom predchádzajúcich výkladov, ktoré viedli Husserla k tejto otázke. V prvom oddiele sa pozornosť zameriavala na fakty a podstaty, vedy o faktoch a podstatách, na ich vzťahy, ktoré sa premietli do klasifikácie vied a vymedzenia regiónov. Edmund Husserl si pripravuje základné pojmy, opisuje prirodzený postoj a vymedzuje cestu k fenomenologickému postoju, prípadne diskutuje s ostatnými filozofickými smermi. Doplňme ešte princíp všetkých princípov, ktorý hovorí, „že každý originárne dávajúci názor je zdrojom oprávňovania poznania a že všetko, čo sa nám originárne ponúka (takpovediac vo svojej telesnej skutočnosti) v „intuícii“, treba brať jednoducho tak, ako sa to dáva, ale rovnako len v medziach, v ktorých sa to tu dáva“ ([5], 43 – 44).

Z pohľadu fenomenologickej metódy vymedzuje Husserl doteraz tri kroky: eidetická redukcia (prechod od faktov k podstatám), filozofická epoché (zdržanie sa konštituovaných filozofií, teórií, vied) a tzv. fenomenologická epoché, resp. prvá fenomenologická redukcia, ktorá sa vzťahuje na generálnu tézu prirodzeného postoja – všetko, čo sme získali na poli prirodzeného postoja, dáme do zátvoriek, vyradíme

² Citované podľa nemeckého originálu s prihliadnutím na český preklad.

transcendenciu, príslušné súdy, časopriestorovú skutočnosť.³ (Neskôr sa ešte pristúpi k druhej fenomenologickej redukcii týkajúcej sa ďalšej transcendencie, ktorou je napríklad empirická subjektivita, Boh.)⁴

Toto všetko by malo predstavovať kontext, do ktorého sa začleňuje Husserlova zmienka z úvodu kapitoly o zmysle fenomenologickej epoché. *Ideen I* pokračujú otázkou, ktorá naznačuje tému kapitoly. Ide o otázku hraníc epoché a s tým súvisiaceho regiónu toho bytia, pri ktorom sa redukcia zastaví a na ktoré sa už nebude vzťahovať. Fenomenologickú metódu nemožno vyčleňovať zo širších súvislostí, je prepletená so svojim rezíduom, s tým, čo zostáva po fenomenologickej redukcii, aj s celým systémom fenomenológie – určuje to, na čo sa vzťahuje, a vďaka tomu do istej miery aj ona získava svoje oprávnenie. Potvrdzuje to i táto časť *Ideen I*, v ktorej sa termíny *epoché* a *redukcia* vyskytujú zriedka, pričom cieľom má byť práve objasnenie ich výkonu („Leistung“), limitov, obmedzenia („Einschränkung“). Na jednej strane sme vyradili všetko, čo sme našli v prirodzenom postoji, na druhej strane sme nič nestratili. Inými slovami, neuzátvorkovávali a nevyradňovali sme preto, aby nám nezostalo nič, ale preto, aby sme touto modifikáciou získali novú oblasť skúmania novej vedy – fenomenológie ([5], 59).

Čo nepatrí do zátvoriek? Redukcia sa netýka sféry vedomia, toho, čo je mu imanentné; „... bytie, ktoré treba vykázat', nie je nič iné než to, čo označujeme z podstatných dôvodov ako 'čisté zážitky', 'čisté vedomie' s ich čistými 'korelátmi vedomia' a na druhej strane s ich 'čistým Ja'." ([5], 58) Celkový kontext však tvorí súvislosť s prirodzeným postojom, prirodzenou skutočnosťou a s postojom „naivného človeka“.⁵ Keďže sa Husserl najskôr zaoberá príkladmi, volí si zameranie na svet. Ak chceme podrobiť vyradeniu generálnu tézu prirodzeného postoja, musíme vedieť, čo ju tvorí.

Skúmanie vedomia prebieha dvoma smermi. Ide nielen o pohľad na niečo, ale aj o to, že je to pohľad *Ja*, pričom prúd zážitkov vedomia je priradený k tzv. „bdelému Ja“. Čo všetko nám ponúka odkrývanie poľa subjektivity? Keďže v tejto časti sa

³ „Vyradujeme z pôsobnosti generálnu tézu, ktorá patrí k podstate prirodzeného postoja; dáme do zátvoriek úplne všetko, čo obsahuje v ontickom ohľade, teda celý tento prirodzený svet, ktorý je stále 'pre nás tu', 'tu jestvujúci' a ktorý zostáva stále tu ako vedomá 'skutočnosť' aj vtedy, keď sa nám zachce dať ho do zátvoriek.“

Ak to robím – čo je vecou mojej plnej slobody –, potom tento 'svet' *nenegujem*, ako keby som bol sofista, *nepochybujem o jeho existencii*, ako keby som bol skeptik; uskutočňujem však 'fenomenologickú' *ἐποχή*, ktorá mi úplne zabráňuje v akomkoľvek súde o časopriestorovej existencii.“ ([5], 56).

⁴ *Ideen I* dovoľujú takéto terminologické a obsahové rozlíšenie fenomenologickej metódy, aj keď ho nemožno uplatňovať konzekventne.

⁵ „Fenomenológ sa neodvracia od celej zakúšanej reality a aktuality alebo od istých jej oblastí; on len suspenduje súdenie zaoberajúce sa realitou alebo hodnotou toho, čo je zakúšané. Svet pred transcendentálno-fenomenologickou redukciou a svet, ktorý *Ja* transformovalo na 'len fenomén', sa nelíšia obsahom, ale spôsobom, akým som *Ja* vzťahnutý ku každému z nich“ ([10], 240).

Husserl zaoberá témami z hľadiska poznávania, príklady opisu vnímania predmetov vybraných z perцепčného poľa obrátenia sa („zuwenden“) k bielemu papieru v pološere, pozorovania stola, videnia farieb, spomienok na vnímanie, fikcii kentaura, vnímania zvuku v koncertnej sále...⁶ poukazujú na intencionalitu ako základ vedomia, dvorec, pozadie, vzťah medzi *cogito* a *cogitatum* (zážitok je vedomím – vedomím „čoho“), na modalizácie, ďalej napríklad na dvojitú intenciu v prípade aktu hodnotenia (zameranie na vec a zameranie na hodnotu). Konzekventne a s prihliadnutím na príslušné osobitosti sa celá oblasť prípadov rozširuje o zážitky myslenia, cítenia, chcenia, o tzv. emotívne a vôľové akty; v oblasti predmetov sú to okrem prírodných aj praktické veci, hodnoty, „objekty všetkých druhov, mestá, ulice s osvetľovacími zariadeniami, byty, nábytok, umelecké diela, knihy, náradia atď.“ ([5], 67). V týchto prípadoch ide väčšinou o rozlíšenie viacerých rovín a rôznych druhov aktov.

Inými slovami, na jednej strane je tu ľudské vedomie (aj vedomie zvierat) a na druhej strane sú tu svet a veci, na ktoré sa zameriavame. V rozlíšení viacerých vrstiev možno pokračovať ďalej: vzťah k ostatným ľuďom, k materiálnemu svetu teda k tomu, čo je „iné“, spájanie a vytváranie jednôt, psychofyzických prepletení. Edmund Husserl v nadväznosti na tému tejto kapitoly ešte raz podčiarkuje súvislosť s prirodzenou skutočnosťou. „*Pritom je predsa vedomie a oblasť toho vecného spojeným celkom, spojeným v jednotlivých psychofyzických jednotkách... a spojeným na najvyššom stupni v reálnej jednote celého sveta.*“ ([5], 70) Základom tohto neustáleho vzťahovania sa človeka ku skutočnosti, „zdrojom“ celého prirodzeného postoja je *zmyslová skúsenosť* (s Husserlovým príkladom zmyslového vnemu).

So vzťahovaním sa vedomia k transcendentnu sa problematika posúva ďalej. Čo je konkrétnym *imanentným* (skutočne imanentným v zmysle „reálne“ imanentným)⁷ obsahom vnemu? Vec, ktorá sa odťahuje ako intencionálna jednota v rozmanitosti vnemov, poskytuje určité deskriptívne obsahy, pocitové dáta, ktoré sa rozdeľujú na príslušné regióny a spájajú do pocitových polí (napríklad pocitové dáta, ktoré majú funkciu odtienenia farby, tvaru). Picitové dáta ako základ dávania, javenia sú oduševnené v konkrétnej jednote vnemu poňatiami („Auffassungen“), a tak vytvárajú to, čo Husserl nazýva „reelným“ obsahom.⁸ Na jednej strane je tu transcendentné (nejaký materiálny predmet či jeho momenty), ktoré do oblasti „reálne“ imanentného nepatrí, na druhej strane je tu „reálne“ imanentné, tok vedomia. Na jednej strane je tu odtienené, priestorové, javiace sa, jednostranne dané v rámci horizontu neurčitej určiteľnosti, a na druhej strane je tu odtienenie, zážitok v prúde vedomia, ono imanentné, ku ktorému sa viaže prívlastok „absolútne“. V kontrastných porovnaníach vidno rozdiely

⁶ „To všetko občas v jasnom názore“, občas bez postrehnuteľnej názornosti na spôsob „temných predstáv“; veci sa nám pritom objavajú v rozličných „charakteristikách“, ako skutočné, možné, fiktívne atď.“ ([5], 62 – 63)

⁷ Slovenčina neposkytuje vhodný preklad slova „reell“, čeština používa výraz „reelní“, ktorý preberáme aj my. Tejto problematike sa Husserl podrobne venuje v častiach, v ktorých sa zaoberá noeticko-noematickou štruktúrou ([5], 202 a n.).

⁸ „Auffassungssynthesen“ sú rozsiahlym problémom, ktorý by si vyžadoval samostatné spracovanie.

v rovine spôsobov bytia (bytie ako vec a bytie ako vedomie), druhov daností a s o-
hľadom na vyššie určené viaceré vrstvy aj rôzne spôsoby vnímania.⁹

Mohli by sme očakávať, že na základe zadania, ktoré si Husserl stanovil v pr-
vých vetách tejto kapitoly, pristúpi k výslovnej charakteristike metódy, opisu postu-
pov a ich realizácie. Aj keď sa tu skutočne nachádza niekoľko takýchto určení, Hus-
serl sa zameriava namiesto toho, alebo aj práve s týmto úmyslom, predovšetkým na
koreláciu vedomia a veci a postupnú cestu k imanencii. V nadväznosti paragrafov sa
ukazovalo, ako sa problematika vzťahu vedomia a prirodzenej skutočnosti postupne
zužuje a krok za krokom špecifikuje. Aj keď sa týmto otázkam Husserl venuje len
stručne, možno považovať túto kapitolu *Ideen I* za dôležitú a jej zistenia za predstup-
ne ďalšieho štúdia čistého vedomia, celého noeticko-noematického skúmania. S u-
miestnením kapitoly v celom fenomenologickom systéme však súvisí aj určitý probl-
ém s jej recepciou. Ak by sme na celé *Ideen I* vzťahli určenie Jana Patočku o troch
krokoch fenomenologickej metódy – hľadanie a zdržania sa transcendencie, prechod
od transcendencie k imanencii a prechod od nájdenej imanencie k hľadaniu trans-
cendencie v imanencii –, práve táto kapitola by sa dala umiestniť do stredu fenome-
nologickej cesty. Keďže redukcia je vnútorne spojená na jednej strane s tým, na čo sa
vzťahuje, a na druhej strane s konštitúciou, ktorá po nej nasleduje, dostáva kapitola
charakter istého prechodného štádia. Nemožno tu preto napríklad ešte presne určiť
pole imanencie z hľadiska konštitúcie transcendencie v imanencii, ale nemožno ani
celkom obísť problematiku prirodzeného postoja a sveta, ktorého generálna téza bola
podrobená fenomenologickému uzátvorkovaniu.

III. „Redukcia na Ja“ v *Husserliana XXXIV*. Text *Nr 7*, ktorý sa týka prepra-
covania kapitoly *Ideen I*, sa začína na rovnakom mieste – uzátvorkovaním generálnej
tézy prirodzeného postoja a redukciou na Ja.¹⁰ „*Neponechávam* svet, ktorý prechá-
dza takpovediac cez moju skúsenosť a môj konajúci život, jeho prirodzenú platnosť
bytia, hoci nikdy nevyslovenú, tak trvalo účinnú.“ ([7], 110) Aj tu stojí na začiatku
vzťah k prirodzenému postoj, ktorý nám síce nemôže slúžiť ako „predpoklad“ –
fenomenológia dbá o bezpredpokladovosť –, ale nemôžeme byť od neho ani celkom
odtrhnutí, je pre nás stále tu. Eugen Fink, ktorý v *Štúdiách k fenomenológii 1930 –*
1939 citoval archívne nevydané spisy týkajúce sa redukcie – je pravdepodobné, že
išlo práve o texty o redukcii z neskoršieho obdobia, ktoré sú dnes vydané v rámci
zväzku *XXXIV* –, určoval prirodzený postoj ako postoj, ktorý vládne všetkým ostat-

⁹ Transcendentné a imanentné určuje Husserl v *Ideji fenomenológie* v dvojakom zmysle:
1. transcendencia v prípade, keď v akte poznania nie je „reelne“ obsiahnutý predmet, a 2.
v zmysle toho, čo je neevidentné, čo nenazerá predmetnosť samu. Oproti tomu stoja dve po-
nímání imanencie: 1. v zmysle skutočne imanentného; poznávací akt má „reelne“ momenty,
ktoré tento akt konštituuju, a 2. v zmysle toho, čo je evidentné, čo je jasná danosť, čo je nepo-
chybné ([4], 37).

¹⁰ Keďže *Hua XXXIV* sa skladajú zo samostatných textových celkov, netreba rozvádzať
širší kontext než ten, ktorý sa nachádza priamo v texte *Transcendentálna redukcia. Pokus*
o prepracovanie kapitoly 2, oddielu 2 Ideen (skladajúci sa z troch paragrafov a jednej prílohy).

ným postojom ([3], 11). „Mať-stále-v-platnosti“ („Beständig-in-Geltung-Haben“), žitie a poznávanie v rámci sveta prirodzeného postoja („In-die-Welt-Hineinleben“, „In-sie-Hineinerkennen“) však dáme do vzťahu k vedomiu, privedieme k vedomiu, čím dochádza k jeho inhibícii vo výkone epoché (v *Ideen I* je týmto krokom prvá fenomenologická redukcia). „Pretože nechcem v prirodzenom spôsobe, v spôsobe, ktorý je stále vykonávaný, priamo súdiť o svete, ale súdiť práve o mne ako o tom vedomí-Ja, v ktorom pre mňa svet, 'tento' svet, získava platnosť ako jestvujúci a vždy takto jestvujúci.“ ([7], 111) Nevzniká tu, pýta sa Husserl, určitý kruh, v ktorom predpokladajúc seba predpokladám svet? Spojenie Ja so svetom je predsa veľmi silné. Postupne sa odhaľuje rezíduum: Skúmanie sa od otázky o bytí/nebytí sveta presúva k subjektivite, k Ja s jeho subjektívnymi modmi – na jednej strane Ja ako to, čo predchádza svet a stáva sa mojou *témou*, na druhej strane telesno-duševný človek ako zakúšajúci a javiaci sa (v spojitosti reálnych materiálnych tiel/„Körper“, toho, čo tvorí psychofyzické prepletenie), reálne ľudské Ja a svet. Táto dvojitosť sa rozširuje o ďalší vzťah – vedomá subjektivita sa vo vzťahu k prirodzenému Ja stáva „konštitutívne vykonávajúcou“. Tak sa Husserl vymaňuje zo spomínaného kruhu, ale objavujú sa tu zase *dva* subjekty. Husserl však uvádza: „Nie sú to dve oddelené 'Ja' alebo vedomé subjektivity, hovorím tu predsa tak, že identifikujem na oboch stranách 'Ja som'. Prečo to hovorím a musím hovoriť, to je jeden problém. Ja, to isté Ja môžem nachádzať raz ako transcendentálne v transcendentálnej redukcii, inokedy ako ľudské-Ja v prirodzenom postoji.“ ([7], 113). Spomínaný „jeden problém“ by sa dal spojiť s otázkou motivácie výkonu redukcie. Iným problémom je fenomenologovo sledovanie záležitostí prirodzeného postoja z transcendentálneho postoja – konzekventne povedané, bez toho, aby kládol svet ako absolútnu pôdu.¹¹

Na prvý pohľad sa tu objavuje regres neustáleho prechádzania k ďalším subjektom: vraciam sa k Ja, cez ktoré jednotlivé reality sveta získavajú zmysel, a skúmam, ako toto Ja tento zmysel obsahuje, respektíve ako tento zmysel obsahuje už toto reflektujúce Ja, atď. Husserl však vďaka možnosti sebareflexie konštituujuceho Ja považuje konkrétnu jednotu zloženú z Ja a konštitúcií skôr za iteratívnu než protizmyselnú, regresívnu štruktúru.

Ako možno skúmať transcendentálny subjekt? Bude nás zaujímať, ako je nám v tomto postoji daný svet. Husserl sa už na začiatku dištancuje od takého ponímania vedomia, v ktorom by bol svet v nás ako produkt utvorený z transcendentálneho bytia tak, ako je nejaký útvar z kameňa výtvorom prírody. „O tom tu vôbec nehovorím, len sa snažím objasniť, ako a z ktorých prameňov vedomia vo mne to, čo ako jestvujúce vystupuje pod názvom ‚príroda a svet‘ ako zakúšané, súdené atď., ale aj ako potvrdená skutočnosť alebo ako jav, v istote a v jednotlivom, eventuálne v neistote, otáznosti, domnelosti atď., – ako to všetko čerpá zmysel a prichádza k svojmu eventuálne evidentnému kladeniu...“ ([7], 114) Vo svete nachádzam materiálne veci, seba – seba ako istý nulový bod, resp. stredobod pri poznávaní –, ale aj druhých ľudí. Okrem

¹¹ „Vždy-mať-vopred-v-platnosti-svet-ako-jestvujúci“ („Immerzu-im-Voraus-Welt-als-seiende-in-Geltung-Haben“) je vyradené ([7], 113).

vlastných skúseností a ich daností, ktoré tvoria originálnu sféru vedomia, má Ja skúsenosť špecifického typu vciťovania („Einführung“) – skúsenosť vedomých životov druhých. Opis vedomia, prúdu zážitkov, imanentnej transcendencie, roviny sveta pokračuje k „druhému“. Husserl pripisuje redukcii v súvislosti s „druhými“ adjektívum *originálna*: „...ako môj konštituuujúci vedomý život konštituuje iných ľudí s inými životmi a ako tieto iné životy – v nich samých ako konštituovaných vciťených – sú originálne vzťahnutosti na svet, vzťahnutosťou na svet, ktorá je pre mňa skúsenostným svetom v originálnej redukcii a ktorá je vopred daná, ako sa táto spoločná vzťahnutosť seba samého chápe ako vzťahnutosť na to isté blízke prostredie, v ktorom sa spoločne nachádzame tým, že druhých najskôr nachádzam vzťahnutých na to isté prostredie.“ ([7], 117) V tomto opise opäť nachádzame viacero rovín – od môjho zakúšania skúsenostného sveta po iné vedomia a ich okolia – a mohli by sme pokračovať k novej konštitúcii transcendentálnej intersubjektivity.

Ako vidno, to, že z transcendentálneho postoja môžeme prejsť na prirodzenú pôdu, neznamená návrat akoby celkom do toho istého stavu, pretože opisy prirodzenej pôdy sa už stávajú súčasťou transcendentálneho skúmania, sú videné so zreteľom – pokiaľ sme ho z nejakého dôvodu nestratili – na transcendentálnu dimenziu. Opis prirodzeného života, jeho predmetností, vlastností, momentov, ako aj druhých ľudí, „cudzích“ („Fremde“), sa stáva vrstvou transcendentálnej sféry. Husserl dokonca označuje transcendentálny postoj za *čin*, „ktorý treba na to, aby som získal transcendentálne ako rišu prístupnosti. Len vtedy, keď ho vykonám, vidím, že Ja už transcendentálne bolo v mode prirodzeného postoja a že každý prirodzený človek, pre mňa iný, je transcendentálnym subjektom, ktorý sa ako subjekt nepozná, ale v podstate by sa sám spoznať mohol a mohol by sa z jeho hľadiska nachádzať transcendentálne v podstate možnom transcendentálnom postoji“ ([7], 122). S týmto „bolo“ jednak Husserl ešte raz prelamuje regresívnosť a jednak by sa s ním dalo spojiť Ja, ktoré dáva zmysel v transcendentálnom postoji.¹²

Napokon Husserl pristupuje k úvahám o systematickom určení transcendentálno-vedeckého postupu, metódy, prípadne ďalšej cesty, ktorá má viesť k fenomenologickej psychológii, k transcendentálnemu obráteniu k transcendentálnemu alebo psychologickému. Psychológia sa pritom poníma v novom zmysle: k prirodzenému a fenomenologickému postoju pristupuje aj postoj psychológa smerujúceho od skúmania človeka prirodzeného sveta a jeho duševných skúseností a seba-skúseností cez redukciiu k čistej duševnej subjektivite, čistému vedomiu, resp. k postoju čistej psychológie. Čistá psychológia ide súbežne s transcendentálnou fenomenológiou. Aj keď k čistému vedomiu môže konzekventným spôsobom dôjsť aj psychológ, neznamená to, že jeho cesta nepodlieha „protichodnému“ obráteniu („entgegengesetzte Umwendung“), teda zmene postoja. Priamu cestu predstavuje iba transcendentálna redukcia, ktorá pripravuje priestor filozofii a odкрýva, uvoľňuje absolútnu pôdu („Freilegung“). Z rozvrstvenia tejto kapitoly sa odvíja aj úloha fenomenológie, ktorá sa má podľa

¹² Analogicky k neskorším častiam *Ideen I*, v ktorých sa hovorí o vedomí dávajúcim zmysel.

Husserla orientovať na *egológiu* a skúmanie jednotlivých konštitutívnych stupňov, výkonov skúsenosti (čo a ako sa mi v nej dáva) s ohľadom na ideu možnej súhlasnej skúsenosti ([7], 119, 123). Čím by sa teda mala fenomenologická analýza zaoberať v ďalších častiach? „Štruktúra“, ktorá sa tu skúma, má byť najskôr predstavená vo všeobecnej rovine (v podobe všeobecnej typiky vedomia), nie v konkrétnych príkladoch onoho „čo“, ale v odhalení príslušných útvarov vedomia a spôsobov ich spájania do súvislostí. Po týchto – ešte nekonštitutívnych skúmaniach – môžu nasledovať otázky konštitúcie, ktoré v tejto paralelnej časti ku kapitole z *Ideen I*, Husserl opäť rozvrhuje, ale konkrétne sa im nevenuje.

K idei fenomenologickej filozofie v *Doslove*. Jedným z ďalších textov, ktoré sa vzťahujú k *Ideen I* a predstavujú istú nadväznosť, je úvod, ktorý Husserl napísal k *Ideas*, resp. *Doslov* k *Ideen III*.¹³ Aj napriek rozdielnej intencii textov sa dá uvažovať o ich spojení do jednej úvahy. Jednak z časových dôvodov – prepracovanie v *Hua XXXIV* bolo napísané na jeseň 1929 a text *Doslovu* bol prvýkrát publikovaný roku 1930 – a jednak v dôsledku reakcií na *Ideen I* a ich nepochopenie.¹⁴ A na otázku, prečo spomínať *Doslov* v súvislosti s vybranou kapitolou *Ideen I* a jej prepracovaním, poukazuje samotný Husserl priamo v texte, keď čitateľa špeciálne upozorňuje na význam textov, ktoré nasledujú po § 33, explicitne spomína našu kapitolu ako najúčinnnejšiu („eindrucksvollster“, „the most effective“).

Doslov sa začína obhajobou idey filozofie, ktorú sa Husserl snažil zastávať v *Ideen I*: „Zdá sa mi ako správne a ako veľká úloha dnešnej doby začať radikálne uvažovať, intencionálne vykladať pravý zmysel tejto idey filozofie a preukazovať možnosť jej uskutočnenia.“ ([6], 139) Navyše, už v prvých vetách sa potvrdzuje dôležitosť fenomenologickej redukcie, keď Husserl vysvetľuje, že hľadanie nového poľa skúsenosti povedie cez radikálnu zmenu („Änderung“), ktorá je metódou umožňujúcou prístup k novému poľu a k „objaveniu radikálneho začiatku filozofie“. Redukcia je v prvom rade metódou prístupu k... („Zugangsmethode“), zmenou postoja a tento „vlastný začiatok systematického otvárania tejto vedy sa nachádza v kapitolách, ktoré sa zaoberajú redukciami“ ([6], 142, 12).

Aktérom redukcie je filozofujúci subjekt, ktorý vychádza z prirodzeného postoja, v ktorom zakúša seba a iných, je príslušníkom sveta, ktorý obýva s druhými, pričom psychológ sa z tohto pohľadu zaoberá psychickými aspektmi ľudského bytia. Filozof aj psychológ pristúpia k redukcii, čím otvárajú sféru čistej skúsenosti, refle-

¹³ *Predslov* a *Doslov* sú takmer identické texty. *Doslov* navyše obsahuje tri úvodné vysvetľujúce strany, niekoľko poznámok a vsuviek, ktoré sa v *Predslove* nenachádzajú (napríklad o čase na s. 142, o platnosti sveta na s. 146, o dogmatickej vede na s. 148 a i.). Text je rozdelený na sedem častí. *Predslov* je zase rozšírený o dva záverečné odseky, celkovo má odlišné členenie a v textoch nachádzame zvýraznené iné slová.

¹⁴ Husserl sa bráni obvineniam z „intelektualizmu, uviaznutia mojich metodických postupov v abstraktných jednostrannostiach, z absolútneho a principiálneho nedosiahnutia pôvodno-konkrétnej, prakticko-činnej subjektivity a z problémov takzvaných ‚existencie‘...“ ([6], 140).

xie, vnútorného nazerania, pripravenú na opis. Transcendentálno-fenomenologická redukcia transformuje (transcendentalizuje) prirodzený a psychologický postoj a v spojení s konštitúciou sprístupňuje oblasť skúmania korelátov. Celkom otvorene sa už hovorí o transcendentálnej rovine, ktorá sa v samotných *Ideen I* objaví až po rade prípravných skúmaní. Husserl používa výraz transcendentálno-fenomenologický idealizmus (ktorý sa v nemeckom vydaní *Ideen I* nenachádza – rovnako sa v ňom nenachádza ani výraz transcendentálno-fenomenologická redukcia). „Fenomenologický idealizmus nepopiera pozitívnu existenciu reálneho sveta (a predovšetkým prírody), nenazdáva sa, že je zdaním... Jeho výhradná úloha a výkon spočívajú v objasnení zmyslu tohto sveta...“ ([6], 152, 153, 20, 21, 441)¹⁵ Tieto zistenia však treba uviesť do súvislosti s transcendentálnou subjektivitou, k čomu zase prispieva „redukcia na transcendentálnu skúsenosť“. Sebastian Luft, vydavateľ zväzku o redukcii, Husserlovo určenie transcendentálneho idealizmu charakterizuje tak, že ním sa nám otvára sledovanie „štruktúry“ objektivita-pre-subjektivitu („objectivity-for-a-subjectivity“) ([8], 115). Ďalším aspektom v (rozsiahlej forme spracovaným aj v *Hua XXXIV*) je vzťah postojov: reflexia zo strany filozofujúceho subjektu smerom k subjektu, ktorý vo svete zakúša a koná prirodzene.

Z odstupu niekoľkých rokov výskumu môže Husserl hneď na začiatku upozorniť na možné omyly v interpretácii: otázka fenomenológie ako základu ďalšieho filozofického a vedeckého poznania, vzťahu k vedám ako vedám o faktoch, vzťahu (paralelizmu) transcendentálnej a deskriptívnej, resp. fenomenologickej psychológie; za problematické považuje aj záležitosti intersubjektivity. Riešenie týchto problémov odkazuje podľa Husserla práve na fenomenologickú redukciu a epoché.

IV. Zmeny a posuny v *Ideen I*, *Hua XXXIV* a v *Doslove*. Po obsahovom a formálnom predstavení textov možno nastoliť otázku ich porovnania. Na jednej strane kapitola z *Ideen I* tvorí najväčší textový celok a mala by byť v úzkom spojení s *Hua XXXIV* (ten je paradoxne z vybraných textov najkratší). *Hua XXXIV* by eventuálne ako prepracovanie mohli nadväzovať na zvyšok knihy, ak by ho Husserl publikoval v novom vydaní. Na druhej strane vidno silnú tematickú spojitosť medzi *Hua XXXIV* a *Doslovom*, ktorého význam presahuje iba úvodné alebo záverečné slovo autora a ktorý sa stáva autonómnym fenomenologickým príspevkom. Otázka položená v úvode znela: *Prečo* Husserl tieto texty prepracoval? Z viacerých odkazov vyplýva, že Husserl chcel príslušné texty spresniť, keďže s ich pôvodným znením nebol spokojný a príprava publikácie pre anglické publikum mu na to poskytla vhodnú príležitosť. Údajné formálne nedostatky by však neboli dostatočným vysvetlením – závažnejšou skutočnosťou boli reakcie na vydanie *Ideen I* a konkrétnejšiu odpoveď by mohlo poskytnúť obsahové porovnanie všetkých troch textov.

Aké zmeny Husserl uskutočnil? Vo všetkých textoch možno v prvom rade pozorovať posun v dôraze a v tematike, na ktorú sa fenomenologická analýza aplikuje –

¹⁵ Blížšie pozri aj § 4 z jesene 1926 v *Hua XXXIV Transcendentálny idealizmus ako syntéza prirodzeného a transcendentálneho postoja*.

táto obsahová pestrosť sa potvrdzuje v tom, že všetky tri Husserlove príspevky sa dajú podrobne reprodukovať bez výslovného opakovania.

V *Ideen I* vychádza Edmund Husserl z prirodzeného postoja, ktorý sa prelína s fenomenologickým postojom. Ďalej pokračuje gnozeologickým rozborom smerom ku skúmaniam čistého vedomia a celá koncepcia sa završuje v ďalších kapitolách konštitúciou. Význam prirodzeného postoja sa vykazuje, resp. napĺňa skôr v textoch z neskoršieho obdobia. Husserlovo zaoberanie sa prirodzeným postojom v *Ideen I* by sa dalo považovať za „stručné“ a rozvedenie v neskorších dielach napomáha jeho porozumeniu.¹⁶

Ak Husserl postupoval v *Ideen I* cestou spresňovania a zužovania a snažil sa neopustiť konkrétne prípady, v *Hua XXXIV* sa problematika skôr rozširuje na rovinu postojov a Husserl uvádza menej príkladov. Ak hlavnou témou *Ideen I* bolo pochopenie výkonu epoché, v *Hua XXXIV* sa ako najdôležitejšie (a najťažšie) javí zdôvodnenie zmyslu egológie, pochopenie úlohy, ktorú ukladá.

V *Hua XXXIV* tvoria hlavnú líniu vzťahy a ingerencie postojov – z pohľadu transcendentálneho (nezainteresovaného) pozorovateľa môžeme sledovať prirodzený postoj (zainteresovaného pozorovateľa). Tento motív v *Ideen I* nie je explicitne prítomný a frekventovanou témou sa stáva v textoch z rokov 1926 – 1929. Z gnozeologického hľadiska azda tieto texty ešte dopĺňajú *Ideen I* o podrobnejšie rozlíšenie medzi vnímaním a vcitovaním.

Je nesporné, že v tomto porovnaní textov má svoje miesto *Doslov*. Aj keď sa tu Husserl nemohol pustiť do väčších obsahových rozborov, možno v ňom vidieť v porovnaní so samotným úvodom nemeckého vydania, ale aj s celými *Ideen I* ešte výraznejšie prepojenie poľa čistej transcendentálnej fenomenológie s redukciou.

Odpoveď na otázku, či majú nájdené zmeny výrazný *dosah* v rámci fenomenologickej tematiky, je aj odpoveďou na otázku, či sa v týchto troch textoch nejakým spôsobom prejavuje posun ku genetickej fenomenológii. Medzi napísaním *Ideen I* a ďalšími dvoma textami prešlo 16, resp. 17 rokov, pričom asi desať rokov po napísaní *Ideen I* sa Husserl odkláňa od statickej fenomenológie, zaoberajúcej sa hlavne eidetikou (v *Ideen I* to potvrdzuje vyčlenenie eidetickej redukcie a jej podrobné skúmanie), smerom ku genetickej fenomenológii. Tá sa už orientuje na štúdium a zohľadňovanie času a dejín, na „históriu vedomého života“, *Lebensweltu* ako základu, sedimentu, od ktorého sa môže odvíjať ďalšie skúmanie alebo aj prihliadanie na teleológiu ([8], 116, 117). „Na zdôraznenie rozdielu by sme mohli povedať, že statická fenomenológia vedie priečny rez cez prúd zážitkov, ktorý vynáša na svetlo vertikálnu štruktúru prúdu, zatiaľ čo genetická fenomenológia ho predstavuje v pozdĺžnom reze, čím sa stáva zjavný tok, a tým procesovosť („Prozesshafte“) intencionality. V oboch prípadoch sa pritom odкрýva komplikovaný systém syntéz.“ ([1], 7). V *Hua XXXIV* Husserl uvádza, čo mu v *Ideen I* chýbalo a čo vysvetľuje jeho sústredenosť na transcendentálny postoj – „malo nasledovať učenie o samotnom transcendentálnom Ja, jeho habitualitách, jeho habituálnych postojoch – o ich zaujatí a o tom, ako ich má –,

¹⁶ Tejto problematike sa venuje Sebastian Luft napríklad v ([8], 116), ale aj inde.

o tom, čo korelatívne „duchovne získal“, s čím by ostatné bytie pre Ja dostalo zmysel bytia. Táto stránka v *Ideen* chýba, nestala sa celkom, ale len zlomkom“ ([7], 124, 541). Aj keď by si tieto náznaky vyžadovali konzekventné dopracovanie (poukazujú však na posun, ktorý by sa zohľadňoval pri širšom prepracovaní *Ideen I*, ak by k nemu došlo) a aj keď sa tu neriešia konkrétne aspekty času a dejín, práve roviny postojov, paralelizmus a habitualita potvrdzujú prítomnosť pozícií genetickej fenomenológie. V *Doslove* to zase naznačuje zdôraznenie transcendentálno-fenomenologickej redukcie, ako aj zmienka o dvoch postojoch a odvolanie sa na problematiku časového vedomia ([6], 142).¹⁷

Ďalším rozdielnym bodom je odlišné chápanie transcendentálnej subjektivity: v statickej fenomenológii sa Ja chápe ako čistý pól vzťahovania sa, v genetickej fenomenológii sa Ja chápe ako aktívny, tvoriaci („erzeugende“) subjekt a substrát habitualít, ako dejinné, stávajúce sa Ja ([1], § 2). Práve *Ideen I* sú dielom, v ktorom sa začína postupne otvárať pole transcendentálnej filozofie. Sebastian Luft ju charakterizuje takto: „Túto formu transcendentálnej filozofie – týkajúcu sa problému vysvetlenia vlastných činností – možno chápať ako Husserlov konkrétny spôsob zaoberania sa otázkami podmienok možnosti“, týka sa toho, „ako sa bytie („being“) stáva bytím zakúšaným vo vedomom živote“ ([8], 114). Hlavnou cestou k transcendentálnej filozofii je redukcia – svet je redukovaný na fenomén, subjektivita v rámci prirodzeného postoja a sveta na transcendentálnu subjektivitu ([8], 115), ktorá je však skôr v súlade so spomínaným čistým pólom vzťahovania sa. Ďalej, keďže v genetickej fenomenológii je poznanie dynamickým procesom, muselo to poznačiť aj analýzy „Auffassungssynthesen“, ktorým sa Husserl venoval v druhej kapitole *Ideen I*, no v prepracovaných textoch sa tento problém nespomína. Namiesto analýzy aktov si Husserl zvolil problém habitualít. V prepracovaniach teda nešlo len o spresnenie a vylepšenie textu kapitoly, ale aj o príklon ku genetickej fenomenológii, viditeľný vo viacerých témach, ktoré sú jej vlastné.¹⁸ Texty *Hua XXXIV a Doslovu* – aj napriek formálnym rozdielom – sú si preto svojím zameraním bližšie. Keby bola kapitola v *Ideen I* prípadne vymenená za jej novú verziu, muselo by dôjsť aj k ďalším zásahom v ostatných častiach textu, čo by potvrdzovalo Husserlov zámer prepracovať text dôslednejšie (to sa však neuskutočnilo).

Vo všetkých troch textoch kladie Husserl (do istej miery čoraz väčší) dôraz na *fenomenologickú epoché a redukciu*, ktoré sa aj napriek rôznemu prístupu a rôznym tematickým odbočeniam stávajú v konečnom dôsledku centrom Husserlovho uvažovania. Posledná položená otázka by teda mala znieť: Do akej miery a či vôbec posúvajú tri Husserlove texty zmysel fenomenologickej metódy.

V *Ideen I* by sa epoché a redukcia dali rozlíšiť podľa charakteru, pričom epoché tu znamená skôr zastavenie, ponechanie tak (mohla by byť preto nazvaná napríklad negatívnou časťou alebo akousi askézou); redukcia vyraduje z hry, zátvorkuje (čím

¹⁷ Táto Husserlova poznámka sa nachádza len v *Doslove*, v *Predslove* chýba.

¹⁸ Jedným z možných miest je ešte otázka regresu, spomínaného v tretej časti textu ([7], 114; [1], 14).

sa z nej stáva akási praktická časť metódy); vzájomne ich možno rozlíšiť aj podľa toho, na čo sa vzťahujú.

Prepracovanú časť v *Hua XXXIV* nazval Husserl *Transcendentálna redukcia* – má byť redukciou na Ja, pričom Ja má byť pôdou pre ďalšie skúmanie. Cestu k Ja nám pripravujú aj epoché, aj redukcia. S epoché sa spája to, že nenechávame svet jeho prirodzenú platnosť, resp. túto otázku môžeme ponechať nerozhodnutú. To, čo sme získali v rámci prirodzeného sveta, potom vyradíme, uzátvorkujeme – redukuje. Redukcia nadväzuje na epoché a je uvoľnením absolútnej pôdy ([7], 122, 123). Ukazuje sa teda, že epoché a redukcia sa tu viac-menej prekrývajú. Práve na tieto časti textu sa vzťahuje opis transcendentálno-fenomenologickej redukcie Richarda Schmitta, ktorá pokrýva epoché a redukciu, „nazýva sa ‚transcendentálna‘, pretože odkrýva ego, pre ktoré má všetko význam a existenciu. Nazýva sa ‚fenomenologická‘, pretože transformuje svet na ‚len fenomén‘. Nazýva sa ‚redukciou‘, pretože nás vedie späť (lat. *reducere*) k zdroju zmyslu a existencie zakúšaného sveta – pokiaľ je zakúšaný – odkrytím intencionality“ ([10], 240). K špeciálnejším vymedzeniam v *Hua XXXIV* patria originálna redukcia, ktorá je začlenená do súvislostí Ja–druhý, a fenomenologicko-psychologická epoché, ktorá patrí spolu s transcendentálnou epoché do jedného okruhu ([7], 120).

V konečnom dôsledku *Doslov* jednoznačne podčiarkuje zvýšený záujem o fenomenologickú metódu.¹⁹ Aj keď do hry vstupujú nové kontexty a prívlastky epoché a redukcie, určenia v *Ideen I* a v *Hua XXXIV*, resp. v *Doslove* sú si v základných bodoch podobné. V prepracovaniach však dochádza k spresneniu v rámci nového termínu transcendentálno-fenomenologickej redukcie. Túto nadväznosť charakterizuje Schmitt takto: „Najskôr sa (*epoché* – J. K.) objavuje ako synonymum ‚redukcie‘. V posledných rukopisoch rozlišuje medzi dvoma výrazmi: zmena postoja, t. j. suspenzia všetkých prirodzených vier na objekty skúsenosti sa nazýva ‚epoché‘; to je následne podmienkou redukovania prirodzeného sveta na svet fenoménov. Výraz ‚transcendentálno-fenomenologická redukcia‘ zahrnuje obe.“ ([10], 240)

Epoché a redukcii sa Husserl venuje z rôznych pohľadov na viacerých miestach a výber jednej sekvencie by viedol k zjednodušeniam. Dôkazom opakovania tohto skúmania je aj celý zväzok z Husserlovej pozostalosti *XXXIV*. Podobne je to v *Ideen I*, kde v prípade problematiky metódy nemožno obísť širšie štúdium postojov, rezíduí na úrovni jednotlivých krokov epoché a redukcie, dokonca ani ďalšie postupy, ako sú napríklad reflexia, intencionálna analýza, intuícia, exemplárna analýza, jednotlivé modifikácie a pod. Husserlovo neustále prepracovávanie, rozsiahly tematický a problémový kontext, v ktorom treba metódu sledovať, a častá terminologická nejednotnosť toto skúmanie sťažujú. Termíny epoché a redukcia sa teda nachádzajú v rôznych súvislostiach a prisudzujú sa im viaceré atribúty.²⁰ Ako vidno, aj keď je Schmittovo určenie zhrnujúce, nedá sa aplikovať vo všetkých prípadoch (pretože v *Ideen I* sa

¹⁹ V *Doslove* napríklad Husserl spomína „redukcie“, ktoré sa v samotných *Ideen I* nachádzajú až v druhom oddiele.

²⁰ Bližšie pozri Ströckerovej index ([11], 145, 196).

nachádza spomínané rozlíšenie epoché a redukcie). Potvrdením tohto faktu a ďalším sťažením skúmania epoché a redukcie je množstvo komentárov, ktoré v tejto súvislosti vznikli.²¹ Istým sťažením pri čítaní týchto textov je aj ich spomínané umiestnenie akoby v centre fenomenologickej problematiky – už po prvých krokoch fenomenologickej metódy, ale ešte pred procesom určovania konštitúcií. Ak chceme zmysel epoché, ktorou sa začínala druhá kapitola uchopiť širšie, mali by sme pokračovať ďalšími časťami *Ideen I* a prípadne ich doplniť o východiská genetickej fenomenológie. Z tohto pohľadu by sa dalo povedať, že Husserlove návraty k druhej kapitole druhého oddielu *Ideen I* v podobe dvoch v podstate samostatných textov bolo popri posune ku genetickej fenomenológii zásadne motivované práve epoché a redukciami, pričom dôležitý posun sa tu spája predovšetkým s otvaraním sféry transcendentálnej fenomenológie.

V. Záver. Naším cieľom bolo konfrontovanie troch Husserlových textov, ktoré umožnilo poukázať na rôzne aspekty a kontexty súvisiace s epoché a redukciami. Jednou z otázok bolo, či a ako možno do tohto mapovania zaradiť *Doslov*. Voľba tohto textu sa ukázala oprávnená. Po predstavení všetkých textov sme mohli vidieť niekoľko obsahových posunov. Z tohto pohľadu sa porovnanie – z hľadiska prechodu ku genetickej fenomenológii a ďalšiemu určeniu redukcie – ukazuje opodstatnené.

Ako sme už uviedli, Husserl sa k jednotlivým motívom často vracal, resp. odkazoval na ich ďalšie spracovanie, ale hľadanie týchto súvislostí nie je jednoduché – buď pre obsahovú šírku Husserlových diel, ktorých komparácia by musela byť rozsiahla, alebo pre množstvo partikulárnych odkazov, ktoré zase nedovoľujú pridržať sa jednej línie. Kombinácia troch textov sa obom prekážkam vyhýba. V rámci širších súvislostí treba uviesť, že do tejto problematiky by vnieslo nové svetlo ďalšie štúdium: rozsiahla téma statickej a genetickej fenomenológie bola iba naznačená a posun v textoch umožnil aspoň jej stručnú charakteristiku. Je veľmi pravdepodobné, že v rámci nevydaných textov z pozostalosti sa nachádzajú ďalšie Husserlove príspevky k *Ideen I*. Bolo by to len ďalším potvrdením Husserlovho princípu spresňovania problematiky, ktorý však v sebe skrýva hlbšie súvislosti. V *Doslove* Husserl k tomu uvádza: Podobne ako rieky a horské svahy, ktoré nejaký objaviteľ po prvýkrát videl a opísal, zostávajú stáť aj potom, čo ich opis spresňujú a dopĺňujú ďalší bádatelia, podstatná súvislosť fenomenologického druhu zostáva voči váhe zlepšení a dokončení pevná a neoblomná. Faktom, na ktorý sa Husserl vždy odvolával a ktorý spomenul aj v *Doslove*, bolo poctivé filozofické hľadanie začiatkov a aj preto sa v posledných rokoch svojej filozofickej práce pri jednom z mnohých pohľadov na fenomenológiu nazval *začiatovníkom*.

²¹ Tým sa zaoberá Schmitt [10]. Oproti Schmittovi kladie Farber spolu s ďalšími interpretátormi dôraz na „epochistickú“ („epochistic“) fázu u neskorého Husserla ([2], 16 – 17).

- [1] DE ALMEIDA, G. A.: *Sinn und Inhalt in der genetischen Phänomenologie E. Husserls*. Phaenomenologica 47. Haag, Martinus Nijhoff 1972.
- [2] FARBER, M.: „Edmund Husserl and the Background of his Philosophy.“ In: *Philosophy and Phenomenological Research* 1, 1940/1, s. 1 – 20.
- [3] FINK, E.: *Studien zur Phänomenologie 1930 – 1939*. Haag, Martinus Nijhoff 1966.
- [4] HUSSERL, E.: *Idea fenomenologie*. Preklad Miroslav Petříček, Tomáš Dimter. Praha, OIKOYMENH 2001.
- [5] HUSSERL, E.: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. 3. unveränderter Abdruck, Sonderdruck aus Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung, Bd. 1. Halle, Max Niemeyer 1928. (Český preklad *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii*. Preklad Alena Rettová, Petr Urban. Praha, OIKOYMENH 2003.)
- [6] HUSSERL, E.: „Nachwort.“ In: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Drittes Buch. Die Phänomenologie und die Fundamente der Wissenschaften*. Husserliana V. Vyd. Marly Biemel. Haag, Martinus Nijhoff 1952, s. 138 – 162. (Autorov Úvod k anglickému vydaniu in: *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. Preklad W. R. Boyce Gibson. New York, The Macmillan Company 1931, s. 11 – 30.)
- [7] HUSSERL, E.: *Zur phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926 – 1935)*. Husserliana XXXIV. Vyd. Sebastian Luft. Dordrecht, Boston, London, Kluwer Academic Publishers 2001.
- [8] LUFT, S.: „Husserl's Notion of the Natural Attitude and the Shift to Transcendental Phenomenology.“ In: *Analecta Husserliana LXXX*. Dordrecht/Boston/London 2002, s. 114 – 119.
- [9] LUFT, S.: „Einige Grundprobleme in Husserls unveröffentlichen späten Texten über phänomenologische Reduktion.“ In: CARR, D. – LOTZ, CH.: *Subjektivität – Verantwortung – Wahrheit*. Europäischer Verlag der Wissenschaften 2002, s. 127 – 148.
- [10] SCHMITT, R.: „Husserl's Transcendental-phenomenological Reduction.“ In: *Philosophy and Phenomenological Research* 20, 1959/2, s. 238 – 245.
- [11] STRÖKER, E.: *Husserls Werk. Zur Ausgabe der Gesammelten Schriften. Register*. Hamburg, Felix Meiner 1992.

Príspevok vyšiel vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu
č. 2/3186/25.

Mgr. Jaroslava Kunschová
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR
filojaku@savba.sk